



## مولوی و خراباتی

### نفوذ مولوی در ادبیات کلاسیک اویغوری<sup>۱</sup>

دکتر عبدالرحمان<sup>۲</sup>

شرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

شعرای بزرگ صوفی فارس از جمله، عطار و مولوی در ادبیات کلاسیک ملت‌های اویغور و ازبک نفوذ عمیقی داشته‌اند، به گونه‌ای که شاعران اویغوری و ازبکی، آنان را معلمان معنوی و هنری خود تلقی کرده و در خلق اشعار به لحاظ موضوع و شکل هنری، از آنان تقلید می‌کردند. در این میان می‌توان به ابن یوسف ختنی<sup>۳</sup>، محمدبن عبدالله خراباتی<sup>۴</sup>، بابا رحمان مشرب<sup>۵</sup> از شعرای مشهور اویغور و ازبک در قرون ۱۷ و ۱۸ اشاره کرد.

در این مقاله، دربارهٔ نفوذ مولوی و مثنوی او بر خراباتی، شاعر مشهور اویغور در قرن‌های ۱۷ و ۱۸ بحث می‌شود.

\*\*\*

نگارنده مقاله، به خراباتی، شاعر مشهور اویغور در قرن‌های ۱۷ و ۱۸، توجه زیادی داشته است. هنگام تحصیل در ازبکستان برای کسب درجه علمی دکترا، ۱۰ نوع نسخه خطی و ۱۱ نسخه چاپ سنگی از کتاب **مثنوی خراباتی** که در کتابخانه انستیتوی علوم شرقی آکادمی علوم اجتماعی ازبکستان نگهداری می‌شد را به طور مفصل مقایسه کرده و دریافتم که مولوی شاعر بزرگ فارسی در خراباتی، شاعر مشهور اویغور، چهار قرن بعد از خود، نفوذ زیادی داشته است.

در مقایسه این کتاب‌ها، متوجه شدم نسخه‌های خطی مجموعه اشعار خراباتی، تقریباً همگی با ۱۸ بیت مقدمه مثنوی مولوی و نسخه سنگی نیز با اشعاری از مقدمه مثنوی مولوی آغاز شده است؛ حتی اسامی این نسخه‌ها، مثنوی مولانا خراباتی، فرزند مولانا مولوی است که نشانگر ارتباط نزدیک روحی بین این دو شاعر بزرگ می‌باشد.

مولوی میراث ادبی گران‌بهایی را برای جهانیان خلق کرده و به غیر از دیوان شمس تبریزی و **مثنوی معنوی** که شاهکارهای اوست، رباعیات، قیامیه و مکتوبات را نوشته که در این میان **مثنوی معنوی** در تاریخ جاودان مانده است.

مثنوی، مجموعه اشعاری برای تشریح تئوری عمیق صوفیه بوده و شامل شش جلد و ۲۵۰۰۰ بیت است. داستان‌های این کتاب یا از نقل قول ادبی مایه گرفته و یا از قرآن و حدیث نقل شده و یا از داستان و افسانه مردمی سرچشمه گرفته است. این داستان‌های ساده، در سایه زبانی نفیس و فلسفه‌ای عمیق، دارای ارزشی عالی بوده که نه تنها مورد توجه صوفیان، بلکه مورد علاقه خوانندگان معمولی قرار گرفته است. صوفیان، این کتاب را گنجینه کیمیا و دریای دانش خوانده‌اند. در واقع، مثنوی شامل چکیده تئوری‌های مختلف تصوف و عصاره افکار صوفیانه و دریای عمیق افکار بشر است. از این جهت جامی شاعر دیگر بزرگ فارس، مثنوی را قرآن فارسی تلقی کرده است. کتاب مثنوی، پس از چاپ به قطب‌نمای محافل شعری شرق، به ویژه محافل ادبی اهل تصوف تبدیل شد. شاعران نسل‌های بعد، مولوی را معلم روحی خود تلقی کرده، مواد مغذی روح را از مثنوی وی جذب کرده و از نظر سبک هنری و شکل شعری از او تقلید می‌کردند. خراباتی، شاعر بزرگ اویغور در قرن‌های ۱۷ و ۱۸ یکی از آن شاعران است. او در ناحیه عکسو سین جیانگ متولد شد و در اوایل قرن ۱۷ در عنفوان جوانی در بخارا تحصیل کرد، سپس برای زیارت به مکه رفت. پس از بازگشت به زادگاه خود، مشغول خلق آثار ادبی شد. وی از کودکی خواندن آثار رومی را آغاز و در تمام عمر در کتاب

مثنوی و اشعار معروف او سیر کرده و از او الهام گرفته بود و آثار ادبی خود را بر آن مبانی خلق می‌کرد. او حتی خود را فرزند مولانا رومی خواند. خراباتی مجموعه اشعار خود را **مثنوی مولانا خراباتی فرزند مولانا رومی** نامید که نشان‌دهنده نفوذ این شاعر بزرگ فارس در شاعر بزرگ اویغور است. خراباتی برای ابراز احترام خود به رومی، اشعار مقدمه مثنوی او را به عنوان مقدمه مجموعه اشعار خود، به زبان اویغوری ترجمه کرده است:

رومی: بشنو از نی چون حکایت می‌کند / از جدایی‌ها شکایت می‌کند  
 خراباتی: انکلا نیدین نی حکایتلار قیلور / کیم جدالیغدین شکایتلار قیلور  
 رومی: نی حدیث راه پر خون می‌کند / قصه‌های عشق مجنون می‌کند  
 خراباتی: نی دین کمی انکلاسه پر خون قیلور / قصه عشق انکلاسه مجنون قیلور  
 سپس خراباتی درباره «مثنوی» شعری ستایش آمیز می‌سراید:  
 مثنوی آینه انوار دل / مثنوی گنجینه اسرار دل  
 و در کتاب خود مجموعه اشعارش را متن ترجمه شده از مثنوی معرفی می‌کند:

Yok idi alam da turki Masnawiy / An glasa har kimki din bolghay gawiy  
 Az berayi ha tiri yaran uchun / Turki qi lain siyna'l sozan uchun  
 Kalmasun puxi da dap bu ganjni / Tartdim bir nachcha kun buranjni.

لازم به ذکر است که خراباتی در قسمت پایانی مثنوی «مولانا خراباتی، فرزند مولانا رومی»، داستان طوطی و تاجر را از کتاب مثنوی مولوی نقل کرده است. اگر خراباتی، مجموعه اشعار خود را متن ترجمه شده از کتاب مثنوی معرفی کرده، اظهار متواضعانه از سوی اوست. من از مقایسه و بررسی‌هایم استنباط کردم که مجموعه اشعار خراباتی تحت نفوذ آثار رومی، با خلق آثاری جدید از سوی خراباتی است.

### پانوشت‌ها:

۱. ارسالی از رایزنی فرهنگی ج.ا.ایران در پکن
۲. استاد دانشگاه سین جیانگ چین

3. Ibn yusef khotani
4. Mohammad bn abdolla kharabati
5. Baba rahman mashrab